

Liliana AGACHE

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, București

FENOMENE SONORE SPECIFICE OMULUI ÎN ANALIZA CONTRASTIVĂ

Lucrarea de față privește în special semantica lexicală structurală cu orientare spre semantica lexicală contrastivă, aducând în discuție termeni desemnând zgomote emise de om, într-o analiză comparativă în română și franceză. Inventarul câmpului studiat se bazează pe alegerea proprietății comune termenilor selectați, căreia i se adaugă noi trăsături, care impun diferențe de sens, semele comune din paradigma fenomenelor sonore caracteristice omului, cum ar fi: /modul de producere a sunetului/, manifestat prin una dintre valorile sale: /curat/, /omogen/, /confuz/, /neomogen/, /autoprodus de om/, /ansamblu de sunete/, /articulat/, /nearticulat/, /scopul emiterii sunetului/, /calitatea sunetului/, cărora li se subordonează /intensitatea/, /durata/, /sentimentul care însoțește sunetul/, /tipul de acțiune/.

Din punct de vedere sintagmatic, analiza contrastivă va demonstra că româna și franceza prezintă mai multe deosebiri decât asemănări, situație susținută în primul rând de diferențele contextuale și de situația lor la nivel semantic, raportat la regimul mono- sau polisemantic.

Din perspectivă paradigmatică, analiza la nivelul semelor indică diferențe nesemnificative, privite în ansamblu, aproape inexistente.

Printr-o manieră comparativă aplicativă, urmărim felul în care limba română și limba franceză se apropie și se diferențiază în contextul restrâns al fenomenelor sonore specifice omului.

Opoziția fundamentală de la care plecăm în acest demers este aceea dintre conceptele *sunet* și *zgomot*, caracterizate prin seme diferite, decompozabile, cu semul comun /fenomen sonor/. Opoziția se poate exprima în metalimbaj. Ea trebuie specificată prin utilizarea semelor: /curat/, /omogen/ (Bidu-Vrânceanu, 1980, nr. 2), distincte pentru *sunet* și /confuz/, /neomogen/ (Bidu-Vrânceanu, 1980, nr. 2), definatorii pentru *zgomot*.

Prin urmare, la nivelul limbii, *sunet* se definește prin semele /omogen/, /curat/ (opunându-se lui *zgomot*), în timp ce, în metalimbaj, *sunet* este utilizat cu valoarea generală de /fenomen sonor/, interpretare care duce la realizări lingvistice diferite, după cum se combină, fie cu semele /omogen/, /curat/, fie cu /non-omogen/, /confuz/.

Definiția componentială conține pe lângă semele enumerate, și /caracteristicile sunetului/ sau /fenomen sonor de o anumită calitate/, care subordonează valori foarte variate, cum ar fi: /intensitatea/ (care se poate manifesta scalar, de la /slab/ până la /foarte tare), /durata/ (/+- scurt/ /+- prelungit/).

Pentru marcarea informațiilor privitoare la acțiuni ce exprimă fenomene sonore, vom avea în vedere semele de categorizare gramaticală (discutăm doar despre verbe), trăsăturile semantice comune sau distinctive, semele care exprimă maniera în care se produce zgomotul și pe cele care menționează gradul de producere a sunetului, respectiv intensitatea.

Aplicarea se va face pe baza unui număr limitat de termeni: *a clefăi*, *a clănțăni*, *a hârâi*, *a molfăi*, *a plescăi* (*a plescăii*), *a pufăi* (*a pâcăi*, *a găfăi*), *a pufni*, *a râgâi*, *a scrâșni*.

Semele întregii serii sunt /ansamblu de sunete/, /autoproduse de om/, /nearticulate/, /slabe/, /intensitate scăzută/, /scurte/, /+ - controlabil/.

Termenii câmpului care exprimă fenomene sonore desemnează realități perceptive, dar redarea realității sonore, așa cum este percepută de urechea umană, se face referențial. Nu ne limităm la analiza paradigmatică, ci avem în vedere și analiza sintagmatică, foarte relevantă și importantă în relația dintre cele două limbi.

Astfel, pentru stabilirea taxinomiilor semice ai căror membri sunt bazați pe contrast ori pe opoziție semantică, am ales ca analiza componentială să o preceadă pe cea combinatorie, scopul fiind stabilirea identităților și în special a opozițiilor de conținut între unitățile lexicale. Lexemele sunt recurente, autonomia lor este relativă, iar alegerea unui termen într-un context dat este condiționată de respectarea anumitor convenții semantice fără de care comunicarea n-ar avea loc.

Preluând modelul analizei semantice și scopul ei în sine, am extins analiza, aplicând-o pe cea contrastivă. Am urmărit îndeaproape diferite principii teoretice privitoare la analiza a două sisteme lexicale din două limbi diferite și am sesizat că, pentru situația particulară aflată în discuție, putem vorbi despre cuvinte care exprimă același concept, aflându-se într-o relație de sinonimie totală, de tipul *a clefăi*, *a molfăi*, *a plescăi*, respectiv *mâchonner*, *clapper*, cuvinte ce exprimă concepte ce au între ele diferite raporturi, reprezentând structuri lexicale încorporate în care accentul semantic este purtat de determinanți *a râgâi* (*dezgustător*), *a clănțâni* (*de frig*, *de frică*), *a scrâșni* (*de emoție*, *de teamă*), respectiv *éructer*, *clapper*, *grincer*, cuvinte care exprimă concepte ce presupun între ele raporturi de coincidență forțată, împrumutând unele de la altele diferite semnificații *a hârâi*, *a pufăi*, *a hâcâi*, *a găfăi*, respectiv *ahaner*, *souffler*, *haleter*, în anumite contexte chiar *renifler*, *pouffer*.

Analiza contrastivă se bazează pe un spațiu contextual comun, ușor flexibil, diferențele care provin modificându-se în funcție de situația de comunicare, de scopul căutat ori de numărul de determinanți ce pot însoți acțiunea (care poate fi diferită de la o limbă la alta). Textul de plecare este de același tip.

Seria de termeni analizată desemnează *sunete nearticulate*, nemarcate sub aspectul intensității, /neomogene/, /nespecifice/, care nu reclamă calificative sau determinanți care să le nuanțeze acțiunea pe care o exprimă.

Deși în limba română, termenii *clefăi*, *molfăi*, *morfoli*, *mozoli*, *plescăi* formează o serie sinonimică totală, în relație cu franceza, se observă o diferențiere în ce privește optarea preferențială pentru un anumit termen din seria sinonimică existentă.

Referitor la *clefăi* și varianta sa franțuzească *mâcher*, de exemplu, nu se poate spune că termenii se află într-o relație de egalitate sau de opoziție zero (Bidu-Vrânceanu, 1984, p. 210).

Clefăie

Il mâche avec bruit, dégoûtamment

Pentru *a clefăi* nu este necesară prezența unui determinant pentru a marca semele /ansamblu de sunete/, /autoprodus de om/, /nearticulat/, /slab/, /intensitate scăzută/, /scurt/, /+ - cotrolabil /deranjant/, /produs din limbă/, /care provoacă dezgustul/, în timp ce verbul *mâcher* (= *a mesteca alimente*) nu conține aceste seme, ci reclamă un determinant, respectiv *avec bruit*, pentru a indica semele menționate mai sus.

Pentru a putea fi tradus respectând încărcătura semantică, *mâcher* are nevoie de un determinant în plus, respectiv, *dégoûtamment*.

Cât privește pe *molfăi*, *morfoli*, *mozoli*, respectiv *mâchonner* și *plescăi*, respectiv *clapper*, se poate spune că termenii se află într-o relație de egalitate sau de opoziție zero, alături de semele enunțate mai sus, menționându-le pe cele caracteristice doar acestei serii, prezente în analiza termenilor din ambele limbi: /a mesteca într-un fel dezgustător/, /a plesni cu limba/, alăturarea determinantului *degustător* fiind facultativ și exclusiv pentru a amplifica

efectul semantic. Seria sinonimică este și în română și în franceză săracă, termenii fiind aproape specializați pentru a semnifica mestecarea într-un fel dezgustător.

Molfăie, (morfolește, mozolește) Il mâchonne dégoûtamment

dezgustător,

Plescăie dezgustător

Il clappe dégoûtamment

Semele caracteristice sunt următoarei serii sunt: /ansamblu de sunete/, /autoproduse de om/, /nearticulate/, /slabe/, /intensitate scăzută/, /scurte/, /+ - controlabil/, cu specificul /reacție fiziologică/, /noncontrolabilă/, /produs din stomac/.

Râgâie dezgustător

Il éructe dégoûtamment

La nivel semantic, linia sinonimică este extrem de săracă, aproape inexistentă, în ambele limbi, prezența determinantilor nefiind obligatorie.

În cazul termenului *clănțâni*, respectiv *clapper, claquer* diferențele se înregistrează doar în ce privește tipul de reacție, dacă poate fi controlat și cum este produs.

Semele /reacție fiziologică/, /noncontrolabilă/, /produs din dinți/, fiind cele caracteristice.

Clănțâne de frig, de frică

Il claque, (cliquete) de peur, de froid

În limba română, *clănțâni* se asociază doar cu semul /din dinți/, când exprimă un sentiment specific omului (frica sau frigul), în timp ce în limba franceză *claquer* se poate asocia și cu semul /din degete/, ceea ce în română s-ar traduce cu *a pocni (din degete)*.

Pocnește din degete

Il claque les doigts

Semele /reacție psihică/, /noncontrolabilă/, /produs din dinți/sunt specifice termenului *scrâșni*, respectiv *grincer, crisser, craquer*.

/Intensitatea/ și /durata/ nu sunt bine determinate în toate situațiile.

Scrâșnește de emoție, de teamă Il grince/crisse/craque de peur, de froid

Termenul românesc s-a specializat, fiind caracterizat cu semul /din dinți/, /din măsele/, în timp ce corespondentul francez poate primi diferiți determinanți:

Il craque les dent, / les genoux/ d'une articulation/des doigts,

după cum se înregistrează chiar și *craquement pulmonaire*

Printre termenii seriei descrise inițial există și cuvinte care exprimă concepte ce presupun între ele raporturi de coincidență forțată, împrumutând unele de la altele diferite semnificații, putându-se înlocui unele pe altele în diferite contexte, fenomen valabil în ambele limbi :

Hârâie, respectiv Il ahane, Pufăie, respectiv Il soufflé, Hâcâi respectiv Il halete, Gâfăie, respectiv, Il halete.

Se poate vorbi despre o relație de echipolență (Bidu-Vrânceanu, 1984, p. 212) între termenii acestei serii, relație care nu ramifică însă, seria în subserii.

În concluzie, atât în plan sintagmatic, cât și paradigmatic, diferențele dintre cele două limbi sunt aproape inexistente.

Lucrarea de față a împrumutat metode de lucru și idei din lingvistica aplicată și teoria traducerii, având la bază analiza contrastivă, făcută la nivelul semanticii în general, trecând prin conceptele și metodele expuse în egală măsură de diferiți cercetători români: Angela

Bidu-Vrănceanu, E. Coșeriu, I. Coteanu, Teodora Cristea, Narcisa Forăscu, Mariana Tuțescu, cât și străini, plecând de la Ferdinand de Saussure, Ch. Bally, Jost Trier, Greimas, Mounin, Arcaini, cu privire la semantica structurală și lingvistica aplicată.

BIBLIOGRAFIE

- Agache, Liliana, Petuhov, Nicoleta (2008), *Dicționar esențial de sinonime*. București : Ed. Corint.
- Bidu-Vrănceanu, Angela (1972), *Analiza termenilor care indică fenomene sonore în SCL*, XXXI, 2. București: Ed. Academiei.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, Forăscu, Narcisa (1984), *Modele de structurare semantică, cu aplicații în limba română*. Timișoara: Facla.
- Bidu-Vrănceanu, Angela (1986), *Structura vocabularului limbii române contemporane*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică.
- Coteanu, Ion, Bidu-Vrănceanu, Angela, Forăscu, Narcisa (2005), *Limba română contemporană*. București: Ed. Humanitas Educațional.
- Dicționarul Academiei* (1913), București: Ed. Academiei.
- Dicționarul limbii române* (1965), București: Ed. Academiei.
- Dicționarul explicativ al limbii române* (2009), București: Ed. Univers Enciclopedic Gold.
- Le Petit Larousse illustré* (1996), Paris: Paris cedex 06.
- Synonymes & Contraires*. Paris: Paris cedex 06.

RÉSUMÉ:

PHÉNOMÈNES SONORES SPÉCIFIQUES À L' HOMME

L'analyse contrastive roumain-français suppose une analyse détaillée pour découvrir les unités minimales de la signification dans les deux langues et une analyse combinatoire pour former des unités significatives supérieures. Ainsi, on met en évidence les traits communs ou spécifiques pour le roumain et le français, dans la communication .

Mots-clés: *sémantique, phénomène sonore, linguistique appliquée, syntagmatique, paradigmatique.*